

UDK: 796/799:614(4.672EU)

Biblid 1451-3188, 14 (2015)

Год XIII, бр. 52-53, стр. 333–343

Изворни научни рад

др Далибор КЕКИЋ и др Дане СУБОШИЋ¹

СПОРТ У СВОЈСТВУ ПРОМОЦИЈЕ ЗДРАВЉА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

ABSTRACT

Promotion of the sport plays a very important role in supporting the achievement of the recommended levels of physical activity in the European population. The subject of this paper is to support progress in the creation of policies to promote physical activity, highlighting recent developments in the national policies of Member States in the promotion of sport, with a focus on synergies and disagreements with health promotion increasing physical activity. The paper presents and discusses the main results of the latest analysis of the content of national sports strategies in the Member States of the European Union. During childhood and adolescence, physical education at school provides an excellent opportunity to learn about and practice the skills and ability to improve the lifetime fitness and good health. These activities may include running, swimming, bike riding and rock climbing, as well as more structured games and sports. Early mastery of basic skills is crucial for young people to perform better and understand the value of these activities in the course of their education, or as adults at work or leisure. In the White Paper on the sport, the Commission stated that the time spent in the sport, either in school physical education classes and extracurricular activities, can lead to significant educational and health benefits. In EU guidance given in the document “Health Enhancing Physical Activity” attention was especially dedicated to physical and mental health problems that were caused by

¹ Криминалистичко-полицијска академија, Београд, е-маил: daliborkekec@yahoo.com. Рад је реализован у оквиру пројекта „Ефекти примењене физичке активности на локомоторни, метаболички, психо-социјални и васпитни статус популације Републике Србије“ под бројем III47015, а као део подпројекта „Ефекти примењене физичке активности на локомоторни, метаболички, психо-социјални и васпитни статус популације полиције Републике Србије“ који се финансира од стране Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије - Циклус научних пројеката, 2011-2015.

the reduction of physical activity among young people and increase in obesity among young people.

Key words: Sport, the European Union, health promotion, physical activity.

1) СВРХА

Европска комисија дуго није налазила правни основ за деловање у овој области, па су земље чланице ЕУ саме биле одговорне за спровођење мера и поступака у областима физичког васпитања и спорта у школи. Ове активности нису признате као кључне компетенције за целоживотно учење у оквиру Европског референтног оквира (European Reference Framework).² Као резултат тога, смернице ЕУ нису имале никакав правни или регулаторни основ за њих и није био дат преглед о томе како државе чланице дефинишу улогу физичког васпитања и физичке активности у редовним животним функцијама и раду грађана, или како су државе ускладиле своје политике у овој области у вези са областима здравства, образовања и спорта. Члан 165. Лисабонског споразума из 2009. године незнатно мења ову ситуацију, јер даје Европској унији правни основ за нову надлежност о спорту којим се позива на акцију за развој европске димензије у спорту.³ Уговор, такође, даје право Европској унији да доприноси промоцији европског спорта и признаје његову социјалну и образовну функцију. Овом широм надлежноћу, унутар Европске комисије, исказана је забринутост по питању спорта и физичког васпитања, у неколико земаља чланица ЕУ по питању квалитета програма физичког васпитања, квалификација и компетенција наставника који су у њих укључени. Све европске земље препознају значај физичког васпитања у школи. То је као тема део свих централних оквира наставног плана и програма, и обавезно у основном и средњем образовању широм Европе. Представници земаља чланица такође су нагласили значај физичке активности и спорта као корисног начина коришћења слободног времена. Што се тиче препоруке о минималном времену за физичко васпитање, постоје велике разлике између земаља. Генерално, време се мења мало током обавезног образовања и одговара 50-80 часова годишње, што је расподела која је остала отприлике иста у последњих неколико година. Међутим, у поређењу са другим наставним предметима, ова алокација је и даље

² European Commission. *Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*. [pdf] Available at: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/lifelong-learning/keycomp_en.pdf [Accessed 12 March 2015], 2007.

³ “Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union”, *OJ C83*, 30.03.2010, pp. 47-199.

релативно ниског интензитета. У принципу, то одговара мање од 10% укупног времена за образовање, или око пола времена које ученици посвећују математици. Скоро све земље оцењују појединачан напредак и достигнуће у физичком васпитању. Ова оцена није формалне природе. И формативна (редовно праћање и проверавање достигнућа ученика) и сумативна (вредновање постигнућа на крају програмске целине) оцена користе се у основном и средњем образовању. Систем оцењивања обично је исти као и код других обавезних предмета. Малта, Румунија, Словенија, Шведска, Велика Британија (Енглеска и Велс) и Исланд сачинили су јединствене скале напредовања за оцену постигнућа на националном нивоу у физичком васпитању. У Француској, нова национална скала процене тестирала се по први пут у 2012/13. години. Ова врста стандардизованог алата има двоструку сврху: у томе што подржава оцену, коју даје наставник и успоставља оквир на националном нивоу у смислу исхода учења. Национално тестирање у области физичког васпитања је извршено само у Словенији у 2009. години.

2) МЕРЕ ЕУ

Европске земље имају различите приступе изради стратегије за промовисање физичког васпитања и физичку активност. Националне стратегије често су засноване на резултатима претходних, или на пројектима или налазима истраживања у области физичког васпитања. Они такође могу резултирати из процеса консултација који укључује различите актере, као што су специјализоване агенције или експерти за област спорта. Стратегије не прецизирају увек конкретне акције. Међутим, оне указују на правце и области у којима су потребне промене и побољшања. Они на тај начин предвиђају развој и примену конкретних мера или акција у појединим областима. Стратегије у земљама чланицама усмерене су на физичко васпитање у основним школама и/или гимназијама у оквиру опште стратегије која покрива шире делове становништва, као у Летонији и Словенији, или се више фокусира директно на младе људе, као у Великој Британији (Енглеска). Међутим, неке стратегије су посебно дизајниране за физичко васпитање и питања спорта у школама, као што су оне у Бугарској, Шпанији и Хрватској. Тзв. „Бела књига о спорту” под називом „Стратегија за Европу о исхрани, прекомерна тежина и гојазност у вези здравствених проблема“, наглашава важност предузимања проактивних корака да се смањи пад физичке активности, као и акције предложене у области физичке активности.⁴ У „Белој

⁴ COM(2007)279 final, of 30.5.2007.

књизи о спорту”, који је донела Европска комисија 2007. године,⁵ Комисија препоручује јачање сарадње између здравства, образовања и спортског сектора да се промовише на министарском нивоу у државама чланицама у циљу дефинисања и спровођења кохерентне стратегије за скидање вишка килограма, гојазности и других здравствених ризика. У том контексту, Комисија подстиче државе чланице да испитају како да се промовише концепт активног живота кроз националне системе образовања и обуке, укључујући и обуку наставника. На основу искуства стеченог током 2004. „Европске године образовања кроз спорт“, Комисија је подржала спорт и физичке активности кроз различите политичке иницијативе у области образовања и обуке, укључујући и развој социјалних и грађанских компетенција у складу са препоруком из 2006. године о кључним компетенцијама за целоживотно учење.⁶ У оквиру документа под називом „Развој европске димензије у спорту“, Комисија потврђује сложеност предлога из области спорта и захтева наставак неформалних облика сарадње између држава-чланица како би се осигурао наставак размене добре праксе и ширење резултата. Комисија је наставила да пружа подршку неформалним радним групама у области спорта којима државе-чланице желе да наставе рад на установљењу спортских директора ЕУ.⁷ На трагу позива Европског савета из 2008. године да се позабави питањем тзв. „двоструке каријере“ Комисија наглашава важност да се осигура младим врхунским спортистима понуда квалитетног образовања, паралелно са њиховим тренирањем. Млади спортисти, посебно они који долазе из трећих земаља а тренирају и такмиче се у Европи, суочавају се са вишеструким ризицима. Квалитет центара за обуку, спорт и њихово особље требало би да буде довољно висок, како би се заштитили спортски морални и едукативни развој и професионални интереси. Што се тиче наставника физичког васпитања, предмет се предаје на примарном нивоу опште или специјалистичке наставе физичког образовања. У неколико земаља, школе су имају слободу да одлуче да ли ће запослити наставнике општег или специјалистичког образовања. На нивоу средње школе, за наставнике који предају специјално физичко васпитање је норматив. Што се тиче њихових квалификација, наставници на примарном нивоу обично имају факултетску диплому, док у средњем образовању већина земаља захтева мастер степен факултетског образовања. Могућности за

⁵ COM(2007)391 final, of 11.7.2007.

⁶ “Recommendation of the European Parliament and of the Council, of 18 December 2006, on key competences for lifelong learning” *Official Journal*, L 394 of 30.12.2006.

⁷ “Developing the European Dimension in Sport”, COM (2011)12 final, of 18.1.2011.

континуирани професионални развој у физичком васпитању се нуде не само на предметима специјалног физичког образовања, већ и општеобразовног карактера, као и у оквиру других предмета. Ово унапређује приступ физичком васпитања и промовише укључивање редовних физичких активности и у оквиру других предмета. Физичко васпитање је предмет, који је предвиђен у току редовног наставног процеса. Ваннаставне активности се допуњују или проширују обимнијим облицима физичких активности. Они се често фокусирају на такмичења и/или друге догађаје које организује школа и школски клубови, или у партнерству са другим органима. Интересантан помак у концепту спортских такмичења направиле су Грчка и Финска, које подржавају првенство учествовања у спортским такмичењима, природу надметања. Обе земље сматрају да је важно да се мотивишу ученици, и да треба да ценимо право на уживање и задовољство учествовања у спорту. На такав начин они желе да помогну у сузбијању насиља у школама. Неколико земаља покушава да укључи физичке активности у свакодневну школску рутину и праксу током дана, током пауза у часова или чак на путу до школе. Око једне трећине испитаника земаља планирају реформе које су релевантне за физичко васпитање. Португал и Финска имају намеру да подигну профил физичке активности директним повећањем минимума времена које се потроши на физичко васпитање, док Грчка и Мађарска намеравају да прошире организовану физичку активност у оквиру школе. Националне реформе такође настоје да побољшају услове под којима се предаје предмет и да промовишу обуку оних који га уче.

3) САДРЖАЈ

Обрасци у погледу физичке активности променили су се у земљама са високим стандардом - од тога да је то углавном радна обавеза до тога да се она практикује у слободно време. У земљама са ниским дохотком, физичка активност и даље се углавном јавља у току рада, због посла или у сврху транспорта. У развијеним и мање развијеним земљама, спорт је један од начина да се буде физички активан. Спорт такође доприноси, на пример, културном и друштвеном животу, како појединца тако и друштва у целини. Европска повеља о спорту усвојена је од стране Комитета министара Савета Европе 1992. године и ревидирана је 2001. године. Повеља дефинише принципе за спорт на великом броју различитих области и даје смернице за развој политика у Европи.⁸ У 2006. години, направљена је инвентарна

⁸ "European Sports Charter (revised)", Brussels, Council of Europe, 2001.

мрежа за промоцију физичке активности у оквиру Европске мреже за промоцију здравља за повећање физичке активности, која је резултат блиске сарадње Европске уније са Регионалном канцеларијом Светске здравствене организације у Европи. Инвентар садржи око 400 докумената, укључујући и политике, законе, смернице, програме, активности и студије случаја. Неки од докумената из инвентара тичу се спорта, али не у смислу свеобухватног мапирања спортских политика. Само 12 стратегија, које се односе на промоцију здравља кроз спорт, у државама ЕУ описују процес развоја политике. Неки документи укратко помињу консултације између СЗО и држава. На пример, изјава Стратегије од ирског Департмана за уметност, спорт и туризам наводи да су предузете интерне и екстерне консултације, место укључивање релевантних владиних агенција, одбори, кључних сектора и јавности.⁹ Један од приступа наведених је јавна расправа на којој су сви актери били позвани да путем саопштења доставе своје ставове. Чешка национална стратегија о спорту изјављује да је представљена свим одељењима и да је саветодавно тело за министра спорта и Комисије за спорт пружила стручну помоћ. Констатовано је да нема коментара о садржају стратегије.¹⁰ Скоро све стратегије проистекле су из националног законодавства и/или из других оквира националне политике у разним областима, укључујући, на пример, спорт, образовање и здравство. Један од примера је финска стратегија, у којој се позива на национални политички оквир који је описан у резолуцији владе: Закон о спорту, Закон о локалној самоуправи и Закон о јавном здрављу, где се наглашава одговорност локалних власти за промовисање физичке активности, здравља и благостање. Ова референца оправдано поставља одговорност на локалним властима и подржава кохерентност политика између спорта, локалне политике и јавног здравља у оквиру финске политике.¹¹ У 2004. години обављена је свеобухватна анализа литературе о „начину живота и слободно време младих“ и спроведена је у име Департмана за спорт ЕУ, Одељења комисије „Образовање и култура“. Као резултат тога, стратегија мултисекторске мреже на нивоу локалне заједнице (породица, школа, спортски клубови и администрација, заједница, канцеларије за образовање, здравство и спорт, планирање животне средине развој) предложила је да се супротстави појави

⁹ “Statement of strategy 2008–2010”. Dublin, Department of Arts, Sport and Tourism, 2008.

¹⁰ “National programme for the development of Sport for All”, Prague, Government of the Czech Republic, 2000 [Unofficial English translation on behalf of the WHO Regional Office for Europe].

¹¹ “Government resolution on policies promoting sport and physical activity”, Helsinki, Ministry of Education, 2009.

вишка килограма и гојазности код младих и да промовише активан начин живота за све младе људе. Стратегија холандско-немачког прекограничног мултисекторског пројекта спроводи свеобухватни приступ за интервенцију: настава физичке активности ујутру, пре школе, здравље побољшано физичким образовањем у школи (3 часа недељно), у вези са здравственим образовањем и информисањем о исхрани, као део на примарном нивоу школе, ко-наставни програм физичке активности између школских часова, затим у спортском клубу и курсеве у области спорта за одабране циљне групе ученика у вези њиховог развоја моторичких способности и здравственог стања (нпр. недостатак контроле моторичких способности, координација, аеробна издржљивост, итд). Све у свему, дневне физичке активности око 90 минута пружају комбинацију сарадње различитих школа и спортских клубова са програмима физичке активности, допунска настава о здравим стиловима живота (улоге исхране, квалитетно провођење слободног времена). Да би се постигли високи стандарди квалитета за активан живот, промоција физичке активности допуњена је образовањем и кампањом о добрим навикама у исхрани и користи од физичких активности за родитеље и наставнике, као и за локалне службенике у одговорности за заједничку политику у одлучивању о животној средини. Стога су покренути многи пројекти, да се пренесу и имплементирају стратегије, структуре и искуства холандско-немачког прекограничног пројекта на четири друге земље Европске уније (Чешка, Пољска, Италија и Велика Британија), као и у другим регионима, државама и градовима ван прекограничног региона Холандије и Немачке. Многе власти су са значајним буџетима укључене у промовисање физичке активности. То је могуће само до постављених циљева кроз интерминистарске, међуагенцијске и интер-професионалне сарадње, укључујући се на свим нивоима власти (национални, регионални, локални), а у сарадњи са приватним и сектором на добровољној основи. Јавне власти (национални, регионални, локални) троше значајне суме новца на спорт. Порези, као и спортске лутрије, важни су извори финансирања. Међутим, важно је да се ови буџети користе за подршку физичкој активности становништва у целини. Из перспективе физичке активности, општи циљ спортске политике треба да буде да се повећа квалитет учешће у спорту у склопу свих сегмената друштва. Као основа за доношење квалитетних одлука у спорту, физичку активност и понашање становништва треба пажљиво пратити са истраживањима у здравству.

Физички активан начин живота током времена захтева уређен национални систем исплативих спортских објеката, олакшаним препрекама за улазак, уз надзор за почетнике у спорту. Спортске инфраструктуре треба

да буду лако доступне свим слојевима становништва. Ово укључује јавно финансирање изградње, реновирање, модернизацију и одржавање спортских објеката и спортске опреме, као и употребу, по приступачној цени, јавних спортских објеката. У промоцији спорта за децу и омладину, финансирање по глави становника може да обезбеди основну финансирања спорта. Јавно финансирање може да буде, на пример, кроз промоцију јавне спортске инфраструктуре „спорт-за-све“ (нпр. реконструкција школских дворишта), пре него комплекса за врхунски спорт. Важан циљ спортске политике, у циљу јачања физичке активности међу становништвом, је развој покрета „спорт за све“ на локалном и националном нивоу. Посебно, спортска политика и физичке активности требало би да буду комплементарни и да покажу континуум у светлости интензитета физичке активности до организованог такмичарског спорта. Програми „спорт за све“ треба да имају за циљ подстицање учешћа у физичкој активности и спорта свих грађана, да промовишу перцепцију. Целокупно становништво је циљна група, спорт је људско право, без обзира на узраст, расу, националност, друштвену класу или пол. Политика спорта стога треба да има за циљ повећање броја грађана који учествују у спорту и који се баве физичком активношћу. У ту сврху, потребна средства и кључни актери треба да буду идентификовани, док социјалне и еколошке баријере за учешће у спорту треба да буду упућене посебно у вези са угроженим друштвеним групама. Здравствени радници (лекари, медицинске сестре, физиотерапеути, нутриционисти) раде са појединцима и заједницама (нпр. школе) и могу да пруже савете у вези са здрављем у погледу повећања физичке активности или које се односе на физичку активност специјалиста. Такве персонализоване смернице односе се на старост, занимање, здравствено стање, поред физичке активности и искуства других релевантних фактора који долазе у обзир. Одговарајући савет подразумева процену стварних телесних активности, ниво мотивације, жеље, као и ризик по здравље у односу на физичке активности и праћење напретка. Здравствени радници могу помоћи родитељима да промовишу физичку активност код своје деце и помажу наставницима да побољшају програме физичког васпитања у школама. Ефикасност и ефективност здравствених радника да подстакну позитивне промене у понашању документовано је у области промоције физичких активности као навике.

4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Комуникација Комисије Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона од 18. јануара 2011.

- Развој европске димензије у спорту [COM(2011) 12 final - Није објављен у Службеном гласнику]. Бела књига о Стратегији за Европу у погледу исхране, прекомерне тежине и гојазности, а у вези питања здравља од 30.5.2007. године [COM(2007) 279 final].

5) ИЗВОРИ

- “Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union”, *OJ* C83, 30.03.2010.
- “Developing the European Dimension in Sport”, COM(2011)12 final, of 18.1.2011.
- “European Commission, 2011. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, Developing the European Dimension in Sport. COM(2011) 12 final. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0012:FIN:EN:PDF> [Accessed 12 May 2015].
- “European Sports Charter (revised)“, Brussels, Council of Europe, 2001.
- “Government resolution on policies promoting sport and physical activity”, Helsinki, Ministry of Education, 2009.
- “Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework”, European Commission, Available at: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf [Accessed 12 March 2015], 2007.
- “National programme for the development of Sport for All”, Prague, Government of the Czech Republic, 2000 [Unofficial English translation on behalf of the WHO Regional Office for Europe].
- “Recommendation of the European Parliament and of the Council”, of 18 December 2006, on key competences for lifelong learning (Official Journal L 394 of 30.12.2006).
- “Statement of strategy 2008–2010”, Dublin, Department of Arts, Sport and Tourism, 2008.
- “White Paper - White Paper on Sport”, {SEC(2007) 932} {SEC(2007) 934} {SEC(2007) 935} {SEC(2007) 936}.
- EACEA/Eurydice, 2011. The structure of the European education systems 2011/12: schematic diagrams. Brussels: Eurydice.
- EACEA/Eurydice, 2012a. Recommended annual taught time in full-time compulsory education in Europe, 2011/12. Brussels: Eurydice.

- EACEA/Eurydice, 2012b. Key Data on Education in Europe 2012. Brussels: Eurydice.
- EU Working Group 'Sport & Health', 2008. EU Physical Activity Guidelines, Available at: http://ec.europa.eu/sport/library/documents/c1/eu-physical-activity-guidelines-2008_en.pdf [Accessed 12 May 2013].
- European Commission, 2007a. White Paper on Sport. COM(2007) 391 final. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0391:FIN:EN:PDF> [Accessed 12 May 2013].
- European Commission, 2007b. Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework. Available at: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf [Accessed 12 May 2015].

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Стратегијом развоја спорта у Републици Србији за период 2014-2018. године („Службени лист РС”, 1/2015) за децу и младе предвиђено је да је физичка активност природна форма кретања која подразумева изазов и уживање засновано на игри. Спорт у свим облицима треба да буде појединачно доступан свим младима без дискриминације, чиме се омогућавају једнаке могућности дечацима и девојчицама, уз уважавање посебних потреба сваког старосног узраста. Улога физичких активности у образовању деце, стицању моторичких способности, стицању друштвених способности и очувању здравља је изузетно битна. Школски спорт представља незаобилазну карику у промоцији активног начина живота, развоја спорта и врхунског спортског резултата. У оквиру школског спорта, школе имају централну улогу. Нужно је обезбедити да се настава физичког васпитања у потпуности реализује по усвојеним плановима и програмима и да се спортске секције реализују како је прописано. Циљ треба да буде да се деца анимирају да се баве физичким вежбањем, кроз забаву и игру и да се задовоље основни приоритети школског спорта: свеобухватност, препознавање талената и здравствени аспект. Главни циљ школског спорта мора бити физички, интелектуални, морални, социјални и културни развој свих ученика. Исто важи и за универзитетски спорт. У Стратегији развоја школског спорта у АП Војводини 2013-2017. године наведено је да је физичко васпитање представља основу школског спорта. Школски спорт и школско физичко васпитање међусобно су повезани многоструким и сложеним везама, међусобно се допуњују делећи заједничке темељне циљеве: допринос

здрављу и складном развоју личности. Физичко васпитање омогућава ученицима да стекну базичне кретње, вештине и неопходна знања, формирају позитивне ставове према физичкој активности и спорту, припремајући их за активан начин живота. Бављење школским спортом омогућава деци и младима да кроз такмичења различитог нивоа унапреде своје моторичке компетенције, социјалне вештине и самопоштовање и може представљати прелаз ка бављењу спортом у спортским клубовима, оријентисаним на постизање врхунског спортског резултата.